



Mänskliga rättigheter i gymnasiet. Vad är det?

Tobias Larsson

Avdelningen för mänskliga rättigheter
Historiska institutionen
Kurskod: MRG31
Termin: Vårterminen 2018
Handledare: Andreas Tullberg &
Frida Nilsson
Omfång: 10 293 ord, 37sidor



Abstract

I uppsatsen analyseras fyra skolböcker som är avsedda för gymnasieskolans samhällskapliga utbildningar. Rebecca Adamis artikel, *Re-Thinking Relations in Human Rights Education* har fungerat som teori men också som verktyg eller nyckel i analysarbetet. Genom att använda Adamis kritik som grundar sig i hur västerländsk kultur prioriteras och normaliseras inom ämnet Human Right Education (HRE) och hur etnicitet, religion och politisk situation från andra kulturer framställs eller nedprioriteras.

Arbete har visat hur FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna och konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter samt konventionen om ekonomiska sociala och kulturella rättigheter får en stor del i författarnas berättelse om de mänskliga rättigheterna. Bristen på kritik och alternativ som problematiserar ämnet gör möjligheten för att inkludera eleverna i ämnet begränsat. En klassisk bild utav de mänskliga rättigheterna presenteras i böckerna trots att vi idag känner till brister i det system som byggdes upp efter andra världskriget.

Human Rights Education har en roll att inte bara utbilda om utan även genom och viktigast av allt för de mänskliga rättigheterna. Genom att inkludera eleverna i berättelsen om de mänskliga rättigheterna så skapar vi ett bredare synsätt om ämnet. Hjälper skolböckerna våra lärare att visa för och nackdelar med vårt system vi använder idag och öppnar upp för dialog där elevernas erfarenheter och kunskaper tas om hand om? Är ämnet uppbyggt så att eleverna kan känna igen sig eller presenteras en bild av ett ämne som känns politiskt, internationellt och abstrakt?

The essay analyzes four schoolbooks that are intended for upper secondary school education. Rebecca Adami's article, *Re-Thinking Relations in Human Rights Education*, has served as a theory, but also as a tool or key in the analysis work. By using Adamis critically, it is based on how Western culture is prioritized and normalized in the subject of Human Right Education (HRE) and how ethnicity, religion and political situation from other cultures are produced or deprived.

Work has shown how the UN's Human Rights Declaration and the Convention on Civil and Political Rights and the Convention on Economic Social and Cultural Rights play a major role in the authors' story of human rights. The lack of criticism and alternatives that problematize the subject makes it possible to include the students in the subject limited. A classic image of human rights is presented in the books, although today we are aware of shortcomings in the system built after World War II.

Human Rights Education has a role not only to educate but also through and most importantly for human rights. By including the students in the human rights story, we create a broader view of the subject. Do schoolbooks help our teachers to show the pros and cons of our system we use today and open up for dialogue where the students' experiences and knowledge are taken care of? Is the subject structured so that students can recognize or present a picture of a topic that feels politically, internationally and abstractly?

Nyckelord: Mänskliga rättigheter, Human Rights Education, HRE, Samhällskunskap, gymnasieskolan.

Innehållsförteckning

1 Inledning

- 1.1 Problemformulering, syfte och frågeställningar
- 1.2 Material och avgränsningar
 - 1.2.1 Primär- och sekundärmaterial

2 Litteraturöversikt och tidigare forskning

3 Teori och metod

- 3.1 Teori
- 3.2 Metod

4 Undersökning/analys

5 Resultat

- 5.1 Resultat
- 5.2 Diskussion

6 Sammanfattning

Referenser

1 Inledning

Skolans brister är något som vi mer eller mindre dagligen får rapporter om och politikernas idéer om hur skolan måste förändras för att fler elever ska klara av sin skolgång. Det är dock inte bara här i Sverige som det finns funderingar kring skolan utan det finns överallt i världen och i olika perspektiv. I det här arbetet ska jag fokusera på ämnet Human Rights Education.

I den här uppsatsen ska jag titta på hur perspektivet på de mänskliga rättigheterna (MR) ser ut. Från olika håll får skolan och svenska staten uppdrag att belysa MR ur olika perspektiv. Några exempel är Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänskliga rättigheter. Där man trycker på vikten att Europas länder utbildar medborgarna inom Europarådets kärnvärden, demokrati, mänskliga rättigheter och rätts-säkerhet.¹

Svenska staten har gett skolan ett stort ansvar att utbilda dess unga medborgare inom MR och det framkommer genom först och främst skollagen, där kan man läsa i 4§ att syftet med utbildningen inom skolväsendet är:

Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.

I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

¹ Committee of Ministers, *CM/Rec(2010)7*, Council of Europe portal, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf01f, senast hämtad 180427.

Utbildningen syftar också till att i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare.²

Man följer upp skollagen vilja att utbilda i MR genom läroplanen vidare till hur i ämnesplanerna. Där Samhällskunskapen är det ämne som ska ge eleverna de grundläggande kunskaperna inom MR. Genom Human Rights Education (HRE) är det tänkt att alla världens medborgare ska få en klar bild över vad MR är. Men meningen är inte bara att få en kunskap man ska också lära sig hur man tar tillvara på sina egna rättigheter samt hur man inte påverkar och riskerar andras rättigheter.

Man pekar på att lärarens kunskaper är otroligt viktiga för att kunna föra en nyanserad och vederhäftig dialog kring HRE men att många av de intervjuade lärarna känner ett behov av understöd/utbildning för att klara sitt uppdrag.³

Det finns andra aspekter som också spelar in. Rebecca Adami lyfter i sin artikel *“Re-Thinking Relations in Human Rights Education: The Politics of Narratives”*, kritik mot HRE. De politiska dimensionerna av hur olika berättelser om mänskliga rättigheter förhandlas fram i ett relationellt sammanhang pekar på erkännandet av utbildning för mänskliga rättigheter som långt ifrån politiskt neutrala. Det är snarare socialt begränsat och inramat av identitetspolitik. Kan vi argumentera för att mänsklig rättighetsutbildning eller Human Rights Education (HRE) är politiskt neutral om den sammanfaller med ett visst utseende på världen i det nationella sammanhang där det lärs ut?

Jag vill få en bild över hur lärohjälpmedlen i Sverige hjälper lärarna och vad man genom dem kan lära ut inom MR-området. Klarar dagens läroböcker av att ge en tydlig bild av området MR och klarar de att utså den kritik som jag nämnt ovan?

² Sverige, Skollagen (2010:800): med lagen om införande av skollagen (2010:801), Åttonde upplagan, Stockholm, 2017.

³ Nordin, Z. S. and Channa, M. A., ‘A qualitative study of human rights education: An insight from the United Kingdom and Malaysia bridging the curriculum needs of students’, *Citizenship Teaching & Learning*, Vol 12, No 3, s. 299–320, 2017, s. 316–317.

1.1 Problemformulering, syfte och frågeställningar

Nationellt styrd utbildning om mänskliga rättigheter passerar genom en nationell läroplan som innehåller dominerande och allmänt patriarkala berättelser om religion, på geografi, historia, samhälle, filosofi. Alla dessa dominerande berättelser överskuggar alternativa, speciella berättelser som kan ha andra, olika implikationer för identitetsformning och skapandet av självkänsla för eleverna.⁴ Rebecca Adami skriver detta i sin kritiska artikel “*Re-Thinking Relations in Human Rights Education: The Politics of Narratives*”,

Rebecca Adami menar att det finns ett stort problem med Human Rights Education (HRE) eftersom det finns en risk att eleverna inte blir inkluderande och HRE får leva sitt egna liv. Jag vill genom att utmana Rebecca Adamis teori analysera fyra böcker som kan användas i gymnasieskolans samhällskunskapsutbildning.

Jag vill få en bild över lärohjälpmedlen säger och vad man genom dem kan se om Adamis teori stämmer på svenska läromedel. Bister finns i hur MR framställs och skillnader i etnicitet, religion och länders olika politiska situation problematiserar inte och ger ingen neutral bild.

Mitt forskningsbidrag till HRE-området behövs eftersom det är ett komplext ämne och svenska staten har genom lagstiftning gett skolan uppdraget att utbilda dess medborgare. Genom mitt arbete får vi en bild över vilken hjälp lärarna får att förmedla det politiskt svåra ämnet samt förbättringsområden.

Frågeställning:

Stämmer Adamis teori att HRE riskerar att exkludera eleverna om man tittar på svenska läroböcker?

⁴ Adami, Rebecca, *Re-Thinking Relations in Human Rights Education: The Politics of Narratives*, Journal of Philosophy of Education, Vol. 48, No. 2, 2014, s. 304.

1.2 Material och avgränsningar

Jag kommer att använda mig av fyra läroböcker som innehåller de ämnen som ingår i de tre kurserna Samhällskunskap 1(b), 2 och 3 på gymnasienivå. Jag avgränsade mig till dessa eftersom de är inriktade mot det samhällsvetenskapliga programmet på gymnasieskolan. Dessa böcker innehåller störst mängd information inom MR. Detta bygger jag på ett antagande eftersom böckerna innehåller de tre största kurserna i samhällskunskap på gymnasienivå och ska ge en tydlig samhällsvetenskaplig bild av världen. Efter att ha tittat på ett antal 1a, 1b och 2 böcker av samma utgivare och av samma titlar så kan jag se att författarna valt att bygga upp dem efter mitt antagande ovan. Det som gjort att jag valt just dessa fyra böckerna beror på att de är utgivna av stora förlag och de är senast utgivna.

Jag har använt mig av en liten del av det material som går att använda vid undervisning gällande MR. Jag har dock försökt få en bred bild av det senaste utgivna böckerna och böcker som har den bredaste utbildningsinriktningen. Detta kan dock ses som en brist eftersom det inte ger en bild av vad alla elever som läser samhällskunskap i gymnasieskolan får läsa. Jag anser dock att dessa böcker har störst möjlighet att svara emot Adamis kritik. Finner jag brister i de böcker som jag valt ut så är risken stor att även de enklare böckerna kommer att vara minst lika bristfälliga.

1.2.1 Primär- och sekundärmaterial

Primärmaterial

Mitt primärmaterial består utav fyra gymnasieböcker i samhällskunskap som jag har nedan punktat upp dem.

- Samhällskunskap 1, 2 och 3 av Daniel West och Uriel Hedengren. Första upplagan, Liber, Stockholm, 2013
- Forum, Samhällskunskap 123 av Krister Brolin och Lars Nohagen, Tredje upplagan, Stockholm, 2017
- Vårt samhälle, Samhällskunskap 1, 2 och 3 av Gunilla Rundblom och Leif Berg.

Första upplagan Liber, Stockholm, 2014

- Reflex, 123, Samhällskunskap för gymnasieskolan av Hans Almgren, Stefan Höljelid, Erik Nilsson och Anna Furevik.
Andra upplagan, Malmö, 2017

Sekundärmaterial

- Adami, Rebecca, Re-Thinking Relations in Human Rights Education: The Politics of Narratives, *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 48, No. 2, 2014.
- Cranston, J., & Janzen, M. D., A Critical Approach to Teaching About, Through, and For Human Rights. *The Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, Vol 8, no. 3.
- Recommendation of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education
- Lozic, Vanja, I historiekansons skugga: historieämne och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle, *Lärarytbildningen*, Malmö högskola, Diss. Lund: Lunds universitet, 2010, Malmö, 2010.
- Nära gränsen?: perspektiv på skolans arbetsliv : resultat från nio skolforskningsprojekt vid Arbetslivsinstitutet i Malmö, Arbetslivsinstitutet [Syd], Malmö, 2004
- Nordin, Z. S. and Channa, M. A., 'A qualitative study of human rights education: An insight from the United Kingdom and Malaysia bridging the curriculum needs of students', *Citizenship Teaching & Learning*, Vol 12, No 3, s. 299–320, 2017.
- Hayden, Patrick, *The philosophy of human rights*, 1. ed., Paragon House, St. Paul, Minn., 2001
- Sverige, Skollagen (2010:800): med lagen om införande av skollagen (2010:801), Åttonde upplagan, Stockholm, 2017.

2 Litteraturoversikt och tidigare forskning

Inom ämnet skola så finns det hur mycket forskning och artiklar som helst. Det är ett brett ämne och skolan blir allt större del av människans liv. Inför mitt arbete så har jag försökt fått en så bred bild som möjligt för att kunna ge mig på ämnet.

Lozic, Vanja, *I historiekansons skugga: historieämne och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle*, Lärarutbildningen, Malmö högskola, Diss. Lund: Lunds universitet, 2010, Malmö, 2010 är den som inspirerat mig att granska skolmaterial i form av skolböcker. Han gav mig också tips på hur jag kan undersöka och utvärdera mitt primärmaterial. Lozic forskning är en analys av det historiska ämnet och vilken bild elever, lärare och författare av läroböcker har utav ämnet. Lozic har både intervjuat elever, lärare och författare samt analyserat historie- och samhällskunskapsböcker från 1960-talet fram till 2010-talet. Han har tittat på hur kulturella, sociala, politiska och vetenskapliga normer styrt historikernas olika perspektiv. Hur har politiken styrt debatten och vilka konsekvenser har det haft för bilden av det mångkulturella samhället?⁵

Enkvist, Inger, *De svenska skolreformerna 1962-1985 och personerna bakom dem*, Gidlund, Möklinta, 2016, ifrågasätter och svarar på varför vi har en kris idag i skolan. Enkvist pekar på de reformer som gjort gällande skolan från 1960-talet till idag sammantaget lett till en skola som prioriterar andra saker än elevens kunskapsinhämtning.⁶

⁵ Lozic, Vanja, *I historiekansons skugga: historieämne och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle*, Lärarutbildningen, Malmö högskola, Diss. Lund: Lunds universitet, 2010, Malmö, 2010, s. 11.

⁶ Enkvist, Inger, *De svenska skolreformerna 1962–1985 och personerna bakom dem*, Gidlund, Möklinta, 2016, s. 244–245.

Lahdenperä, Pirjo & Sundgren, Eva (red.), *Skolans möte med nyanlända*, Första upplagan, Liber, Stockholm, 2016, här talar man om de nyanlända barnens möte med svensk skola. Det saknas en enhetlig nationell modell för hur arbetet med nyanlända ska bedrivas.⁷ Boken talar om vikten av att eleven klarar av det svenska språket för att klara undervisningen i de andra ämnena och klara av att få gymnasiekompetens.⁸ Samt att det finns en risk att detta missas när eleven vill in i den ”riktiga” skolan och de saknar den svenska kunskap som krävs och skolan klarar inte av att kompensera för dessa brister.⁹

Nära gränsen: perspektiv på skolans arbetsliv: resultat från nio skolforskningsprojekt vid Arbetslivsinstitutet i Malmö, Arbetslivsinstitutet [Syd], Malmö, 2004, är en antologi med nio kapitel med olika författare. Det är Arbetslivsinstitutet i Malmö som ligger bakom forskningsprojektet och här går man in i ämnet om skolan som arbetsliv. Allt från rektorns lönesättning till föräldrarnas roll till hur kreativitet ser ut i skolan.

Olofsson, Jonas, Krisen i skolan: utbildning i politiken och i praktiken, 1. uppl., Borea, Umeå, 2010, liksom Enkvist ovan går Olofsson in på varför det finns en kris i svensk skola. Vilka politiska beslut har tagits och vilka följder har de fått. Dock tittar Olofsson i ett kortare perspektiv, från 1990-talet och fram till 2010. Under den tiden har vi haft två olika finansiella kriser som spelat en roll för hur skolan ser ut idag. Här kan man läsa om hur skolan blivit mer och mer akademisk och fokuserad på allmänorienterade ämnen och vilken betydelse det haft för yrkesutbildningen.¹⁰

Englund, Tomas & Quennerstedt, Ann (red.), *Vadå likvärdighet?: studier i utbildningspolitisk språkanvändning*, Daidalos, Göteborg, 2008, problematiserar begreppet likvärdighet ur olika perspektiv och är resultatet av ett forskningsprojekt från Örebro universitet. Vad är det och hur kan skola uppfylla lagens mening? När det är kommunerna som är huvudman för respektive skola kan man då veta att alla elever har en likvärdig

⁷ Lahdenperä, Pirjo & Sundgren, Eva (red.), *Skolans möte med nyanlända*, Första upplagan, Liber, Stockholm, 2016, s. 33.

⁸ *ibid*, s. 107.

⁹ *ibid*, s. 136.

¹⁰ Olofsson, Jonas, *Krisen i skolan: utbildning i politiken och i praktiken*, 1. uppl., Borea, Umeå, 2010

skola? Vad spelar ideologier för roll när skolan ska vara likvärdig för alla?¹¹ Valfrihet blev valet att välja skola. Det har haft en annan betydelse och skulle kunna vara något helt annat. Det var från början en möjlighet för eleverna att välja vilken linje och vilka kurser som eleven ville läsa. Har vi gått från medborgarfostran till individanpassning och är det i så fall bara positivt?¹²

Direkt kopplat mot HRM så har jag valt att visa på två artiklar. Det handlar om Cranston, J. och Janzen artikel, M. D., A Critical Approach to Teaching About, Through, and For Human Rights och Nordin, Z. S. och Channa artikel, M. A., ‘A qualitative study of human rights education: An insight from the United Kingdom and Malaysia bridging the curriculum needs of students’. Dessa ger en bild över den komplexitet som finns kring ämnet HRE. Hur politisk situation, religion och etnicitet spelar in i både lärarnas och elevernas vardag och påverkar utbildningen i HRE. Jag kommer att presentera dessa två-forskningsartiklar närmare under min teoridel.¹³

¹¹ Englund, Tomas & Quennerstedt, Ann (red.), *Vadå likvärdighet?: studier i utbildningspolitisk språkavvändning*, Daidalos, Göteborg, 2008, s. 50.

¹² *ibid*, s. 82-92.

¹³ Cranston, J., & Janzen, M. D., A Critical Approach to Teaching About, Through, and For Human Rights. *The Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, Vol 8, no. 3, 2017, Nordin, Z. S. and Channa, M. A., ‘A qualitative study of human rights education: An insight from the United Kingdom and Malaysia bridging the curriculum needs of students’, *Citizenship Teaching & Learning*, Vol 12, No 3, s. 299–320, 2017.

3 Teori och metod

Jag kommer nu att presentera min teori som jag har hämtat från Rebecca Adamis artikel, *Re-Thinking Relations in Human Rights Education: The Politics of Narratives*. Efter det kommer jag visa genom ett par andra fristående artiklar som ger Adami stöd för sin teori. Dessa visar på att HRE är ett svårt ämne på grund av sina många infallsvinklar.

3.1 Teori

Rebecca Adami visar på hur Arendt argumentation för syftet med politik är sitt löfte är frihet. Frihet, som endast kan upplevas och uppnås tillsammans med andra i spontanitet av politiska handlingar. Politiken ligger utanför den enskilde och kommer bara henne till godo i ett samhälle med andra. Frihet kan i den meningen läsas och baserad på ett flertal olika berättelser om mänskliga rättigheter som berikar och frigörs så eleverna kan dra en mängd tolkningar av vad mänskliga rättigheter är. Den politiska potentialen att förnya världen ligger följaktligen i hur mänskliga rättigheter ifrågasätts eller dryftas i utbildningsrelationer. Idag finns en risk att elevernas egna berättelser begränsas av nationalism, sexism och rasism. Kontrasterna som skulle kunna tjäna för att öka det utrymme MR har att förhålla sig till och dess möjlighet att agera i ett klassrum riskerar att minimeras till lärarens syn på frågan.¹⁴

Det finns enligt Rebecca Adami två punkter att betona: För det första att mänskliga rättigheter inte uteslutande sker utanför klassrummet där det får politisk betydelse, utan även i själva klassrummen och relationerna mellan de som befinner sig där. För det andra att vi måste flytta fokuseringen bort från vad som är skillnad och jämlikhet, mot hur pedagogiska relationer skapar utrymmen där eleverna känner att de kan dela sina berättelser,

¹⁴ Adami, Rebecca, *Re-Thinking Relations in Human Rights Education: The Politics of Narratives*, Journal of Philosophy of Education, Vol. 48, No. 2, 2014, s. 303-304.

även om dessa kan fungera som motstridiga mot dominerande förståelser av mänskliga rättigheter som social rättvisautbildning.¹⁵

De politiska dimensionerna av hur olika berättelser om mänskliga rättigheter förhandlas fram i ett relationellt sammanhang pekar på erkännandet av utbildning för mänskliga rättigheter som långt ifrån politiskt neutrala. Det är snarare socialt begränsat och inramat av identitetspolitiken. Kan vi argumentera för att mänskligrättighetsutbildning eller Human Rights Education (HRE) är politiskt neutral om den sammanfaller med ett visst utseende på världen i det nationella sammanhang där det lärs ut? Tycker denna nationella idé av mänskliga rättigheter tystnad i namn av politisk korrekthet? Nationellt styrd utbildning om mänskliga rättigheter passerar genom en nationell läroplan som innehåller dominerande och allmänt patriarkala berättelser om religion, på geografi, historia, samhälle, filosofi. Alla dessa dominerande berättelser överskuggar alternativa, speciella berättelser som kan ha andra, olika implikationer för identitetsformning och skapandet av självkänsla för eleverna.¹⁶

Ett relationellt tillvägagångssätt för att lära om mänskliga rättigheter som fokuserar på relationer i klassrummet är att försöka få mänskliga rättigheter att bli mer än tomma ord som man kan känna när de politiska konsekvenserna av mänskliga rättigheter inte ser ut att leda någonstans i till exempel Syrien, Irak och andra krigsdrabbade områden. Det finns också ett problem eller en fara när pedagogens uppfattning om mänskliga rättigheter blir och förstås som politiskt neutral och inneboende bra. Läraren riskerar då att rappellera förtryckande uppfattningar om "vem är föremål för mänskliga rättigheter". Genom att kategorisera unika människor i grupper som kännetecknas som antingen förövare som kränker de mänskliga rättigheterna eller offer för kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Dessa skillnader kan stå i vägen för ett mer radikalt politiskt tänk gällande mänskliga rättigheter. Blir det så riskerar man att missa elevernas möjlighet motta och tolka de mänskliga rättigheter som gör att orsaker och händelser utestängs/utesluts som eleverna skulle kunna sett. Kritisk analys av HRE när det gäller asymmetrisk praxis kan öka medvetenheten om de politiska konsekvenserna av hur våra ord, tal och handlingar är relationella snarare än isolerade handlingar som vi inte behöver ta politiskt ansvar för.

¹⁵ *ibid*, s. 304.

¹⁶ *ibid*, s. 304.

Våra egna erfarenheter av kränkningar gällande de mänskliga rättigheterna får betydelse eftersom de är berättelser som berättas om delar av och sekvenser i våra egna livshistorier. Det blir verkligare om det är en kamrat eller närstående som berättar än om man läser om händelsen i en tidning där den kränkte bara är ett namn¹⁷

Det finns ett tänk som visar på vi och dom i Rebecca Adamis artikel och det kommer jag att använda när jag analyserar mitt primärmaterial. Hur har författarna lagt upp läromedlen så att de kan användas integrerande med eleverna som en del av undervisningen? Jag vill genom att utmana Rebecca Adamis teori analysera fyra böcker som kan användas i gymnasieskolans samhällskunskapsutbildning.

Jag vill få en bild över vad lärohjälpmedlen säger och vad man genom Adamis teori kan se om den breda kritiken kring HRE.

Vi och dom är det centrala i den kritik som HRE får av Adami och som styrks av de forskningsresultat som jag redovisat för i inledningen ovan.

HRE är Europa orienterat vilket skapar ett vi och dom. Vilken syn på samhället förmedlas i de böcker som jag valt att analysera?

Det finns ett antal nyckelord som enligt Adami gör att vi riskerar ha en undervisning i HRE som exkluderar en mångfald och fritt tänkande. Exkludering och inkludering, vi och dom bygger på nationens stereotyper och ger en bild av att kränkningar sker i icke västerländska länder. De nyckelord som belys är etnicitet, religion, politiska situation och de ska hjälpa mig att påvisa om mitt primärmaterial är inkluderande och uppmanar eleverna till delaktighet.¹⁸

En annan risk som forskningen visar på är att lärarens ord blir norm. Berättelseskäpande av läraren gör att bilden av MR och HRE riskerar bli förenklad och missvisande. Den här risken kommer jag att bära med mig i mitt analysarbete. Det går dock inte att ge något svar på huruvida det är ett problem eller inte genom mitt arbete som bara består utav tolkningar av ett antal böcker. Det hade krävts ett helt annat underlag för att kunna ge ett svar på vilken roll läraren har för HRE. I det här arbetet kommer jag bara att svara

¹⁷ ibid, s. 305.

¹⁸ ibid, s. 294.

på om det stämmer med Adamis teori att HRE riskerar att exkludera eleverna om man tittar på svenska läroböcker?¹⁹

I sin artikel ”*A Critical Approach to Teaching About, Through and for Human Rights*” skiver Cranston och Janzen om problem som finns kopplade med HRE. Man tar upp statens inblandning som försvårar eller till och med förhindrar en opartisk och objektiv HRE. De påvisar också att det finns en kritik mot MR som individualistiskt och västerländskt normerande. De menar att det är väldigt svårt att bygga en kurs i HRE som är neutral gällande filosofiska, politiska, historiska, sociala och pedagogiska moment. De har i sitt arbete skapat en högskoleutbildning för lärare och utvärderat svagheter och styrkor med sitt upplägg. Deras mål var att lärarna skulle lära och se MR ur rubrikens perspektiv ovan nämligen *About, Through and for Human Rights*. De såg en risk med att MR bara hade en berättelse och att det fanns en fara med det. Finns det bra en berättelse så är risken stor att man inte känner igen sig i den beroende på vilken filosofisk, politisk, historisk, social och pedagogisk bakgrund som man har.²⁰

Cranston och Janzen påvisar att analys och reflektionen kring utbildningen sett väldigt olika ut. En del av de som gått kursen tog illa vid sig och kände sig ifrågasatta eftersom den kände att deras individuella prestation förminskades kontra det privilegium man fått inom det patriarkala och vita systemet som bygger på (bland annat) etnicitet, kön och klass. Medans andra såg behovet av att ha mer lektioner där MR var i fokus och att de kunde vara elevledda för att skapa en bredare och kritisk vinklad bild på ämnet.²¹

Den här forskningen visar på att Adami har rätt gällande de risker som hon tagit upp. Det är politiskt svårt att skapa en neutral utbildning där allas olika intressen och perspektiv tas tillvara. Det är lätt att kliva på ömma tår som har religiös, etnisk eller politisk bakgrund.

I artikeln ”*A qualitative study of human rights education: An insight from the United Kingdom and Malaysia bridging the curriculum needs of students*” så påvisar författarna skillnaden i hur MR förstås och talas om. I sitt arbete har man sett hur MR-studenter

¹⁹ *ibid*, s. 293.

²⁰ Cranston, J., & Janzen, M. D., A, s. 2, 6.

²¹ *ibid*, 9–10.

i England får lära sig att HRE handlar om ett moraliskt ansvar, om socialt engagemang och politisk kunskap, medans i Malaysia börjar studenterna studera ämnet genom att lära känna sig själva, vänner och familj, skola och sedan samhälle.²²

I rapporten så får man en bild över hur ett lands bakgrund spelar in på synen på MR och HRE. Handlar det om en före detta kolonialmakt eller ett land som varit kolonialiserat? Är befolkningen troende, kristna eller muslimer? Vilken betydelse spelar terror-dådet den 9 september 2001 och din sexuella läggning för din möjlighet att kräva dina rättigheter? Forskningen visar på att det finns en betydande skillnad i hur HRE bedrivs i de två länderna. Detta stöttar Rebecca Adamis teori, om hur HRE påverkas av politisk situation, religion och etnicitet.²³

3.2 Metod

Jag kommer att använda den kritik som Rebecca Adami lägger fram för att se om den stämmer in på mitt primärmaterial. Ett enkelt rutmönster kommer fungera som ett analytiskt instrument för att se hur kritiken stämmer in på mitt primärmaterial (se sida 15). Finns det brister i hur MR framställs gällande skillnader i etnicitet, religion och länders olika politiska situation eller lyckas författarna till skolböckerna att problematisera och ge en neutral bild?

Jag har använt Lozic, Vanja, arbetsmetod från *I historiekanons skugga: historieämne och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle*.

Jag försöker avkoda mitt primärmaterial med hjälp av de nyckelord som jag fått ut Adamis kritik mot Human Rights Education (HRE) och använder Adamis kritik som en hävstång för att kunna hitta de eventuella brister som finns i primärmaterialiet.²⁴

²² Nordin, Z. S. and Channa, M. A., s. 299-300.

²³ ibid, s. 300–307.

²⁴ Lozic, Vanja, *I historiekanons skugga: historieämne och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle*, Lärarutbildningen, Malmö högskola, Diss. Lund: Lunds universitet, 2010, Malmö, 2010, s. 54–74.

Det jag kommer göra är att söka efter den kritik som Adami lyfter i sin artikel som är en postkolonial kritik analys. Det hon säger är att det finns en brist i mänsklig rättighetsutbildning eller Human Rights Education (HRE).

Med den här modellen och med hjälp av min teori kommer jag att kunna svara på de frågor som jag ställer till mitt primärmaterial.

Jag vill se om vi kan argumentera för att mänsklig rättighetsutbildning eller Human Rights Education (HRE) är politiskt neutral om den sammanfaller med ett visst utseende på världen i det nationella sammanhang där det lärs ut?

Stämmer Adamis teori att HRE riskerar att exkludera eleverna om man tittar på svenska läroböcker? Bister finns i hur MR framställs och skillnader i etnicitet, religion och länders olika politiska situation problematiserar inte och ger ingen neutral bild.

Rebecca Adami menar att MR undervisningen inte är inkluderande för eleverna och min metod går ut på att visa vilken syn på samhället som förmedlas i mitt primärmaterial? Är böckerna Europa orienterade och ger den uttryck för nationens, etniska, religiösa stereotyper. Det politiska situation som beskrivs. vilket skapar ett vi och dom.²⁵

Jag kommer i mitt resultat visa på hur mitt primärmaterial klarar sig gentemot kritiken genom att påvisa att författarna framställer skillnader i hur människors rättigheter ser ut beroende på etnicitet, religion och politisk situation. Finns det en tydlig bild över dessa skillnader möjliggör böckerna för att inkludera eleverna i utbildningen vilket skapar en större förståelse och kunskap om HRE. Risken att lärarens ord blir norm minimeras Berättelseskopande av läraren blir istället ett berättande i klassrummet.²⁶

²⁵ Adami, s. 293-295.

²⁶ Adami, s. 293-295.

	Framställs skillnader i etnicitet	Framställs skillnader i religion	Framställs skillnader i politisk situation	Inkluderande för eleverna Ja/Nej
Samhällskunskap 1, 2 och 3				
Vårt samhälle				
Forum				
Reflex 123				

4 Undersökning/analys

Jag kommer nedan att presentera mina böcker som jag valt till primärmaterial och på så sätt öppna för en analys utifrån min teori. Där efter kommer jag att göra en helhetsbedömning på vad skolböckerna förmedlar för historia kring MR och på vilket sätt de bidrar till HRE.

Forum, Samhällskunskap 123 av Krister Brolin och Lars Nohagen s. 35–47.

Forum, Samhällskunskap 123 har det längsta kapitlet av de böckerna som jag valt att analysera och den behandlar ämnet MR med tretton sidor. Författarna väljer att börja med en historisk tillbakablick 2500 år för att visa på att MR inte är en västerländsk idé. De idéer som är nedtecknade i FN:s Deklaration om de MR är inte nya och kommer från olika kulturer och regioner. Det som gör den unik är att den sammanställer dessa MR i ett dokument och att de sägs vara universella och gälla för alla.

Författarna visar på att de vill vara neutrala i sin retorik. När de tar upp risken för att ens rättigheter blir kränkta så går man in på konflikten som kan ske mellan MR och de suveräna staternas vilja. Det land som man hårdast kritiserar är USA och dess kränkningar av den afroamerikanska minoriteten och att de fortfarande använder sig av dödsstraffet.

Sedan väljer man att gå in i områden som sker närmare de som boken är ämnad för. Nämligen den utsatthet som vissa elever känner i skolan där mobbning och kränkningar på grund av sexuell läggning, utsedde och härkomst gör att de känner sig mindre värda, rädda och sårade. Man talar om hatbrott mot personer med en viss hudfärg och/eller etnicitet.

Eftersom boken är uppbyggd som den är med en stor del neutrala fakta och har reflekterande frågor som eleverna själv ska undersöka möjliggör man att deras syn på MR inkluderas i undervisningen. Helt vattentätt är inte bokens resonemang men författarna har gjort ett bra arbete för att undvika de risker som Adami lyfter i sin artikel.²⁷

²⁷ Brolin, Krister & Nohagen, Lars, *Forum: samhällskunskap 123*, Tredje upplagan, Stockholm, s. 34–47.

Boken börjar med ett kort avsnitt mänskliga rättigheternas historia. Man visar på att kungen Kyros den store av Persien redan för 2500 år sedan skrev ner en deklARATION om människors rättighet till sin religion och hur han släppte slavar fria. Grekernas filosofer tas också här upp som idéskapare av de naturliga rättigheterna.

Författarna går sedan vidare och visar på 1700-talets upplysningstid med den amerikanska och franska revolutionen. För att sedan snabbt hamna i 1900-talets mitt och Nazismens utrotningsläger och hur detta ledde till FN-stadgan. Man kan fundera på det ställningstagande som författarna gör när de skriver att mellan 500-talet och 1700-talet inte skedde någonting inom MR-området. Magna Carta och Buddistiska reformer är exempel som Charles Taylor lyfter i sin artikel ”*World Consensus on Human Rights?*” som exempel på en utveckling och arbetssätt kring de mänskliga rättigheterna men detta väljer man att blunda för.²⁸

När man går igenom FN:s arbete med dess deklARATION om de mänskliga rättigheterna och dess efterföljande konventioner så gör man det på ett tydligt och pedagogiskt vis. De tar även upp Europakonventionen och påtalar att det finns motsvarigheter i Amerika och Afrika. Man väljer dock att gå in på vad dessa har för fördelar och nackdelar utan vänder direkt tillbaka till Europa och presenterar Europarådet och Europadomstolen. Detta för att berätta att Sverige har ett starkt skydd för sina medborgare tack vara Europakonventionen som är svensk lag samt att vi är medlemmar i EU som genom sin stadga vill skydda våra MR. Boken går vidare med att visa på vilka rättigheter som vi har som människor och att det finns en uppdelning av personliga, politiska rättigheter och de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna.

Kollektiva rättigheter tas upp och konflikten som finns i Sverige gällande FN:s deklARATION om ursprungsfolkens rättigheter och markägares individuella rättigheter. Dessvärre går man inte in på varför denna konflikt finns mer än att det handlar om oenighet gällande betesmarker för samernas renar. Den ekonomiska rättigheten som dagens markägare kräver bygger på århundraden av kränkningar av samers rättigheter att välja sätt att leva, deras kultur och ägande av mark. Författarna tar upp vad som händer när rättigheter krängs och de suveräna staternas makt som kan hamna i konflikt med de MR.

²⁸ Hayden, Patrick (red.), *The philosophy of human rights*, 1. ed., “*World Consensus on Human Rights?*”, Paragon House, St. Paul, Minn., 2001, s. 416-421.

Man nämner att stater kan förbjuda kvinnor att köra bil eller minoritetsgrupper att använda sitt egna språk. Även rasåtskillnader som i USA fram till mitten av 1900-talet. Dödsstraff, hatbrott, trakasserier och kränkningar är frågor som tas upp. Av någon anledning som nämner man inte de brott som har begåtts mot urbefolkningarna vare sig i USA eller i Sverige.²⁹

Denna historiska bild över MR visar på en klar dominans av det västerländska kulturen över området idag. Visserligen visar man på att det finns andra kulturer som funderat kring MR men inga fördelar eller nackdelar tas upp om dessa idéer. Författarna anser att det inte har funnit några rättigheter utan mest skyldigheter. Inte förrän Européerna på 1700-talet börjar skriva ner rättigheter i självständighets- och frihetsdeklarationer anser författarna att något viktigt händer.³⁰

Avslutningsvis i sin text går man stort igen och talar om de MR som världens lag. Författarna menar att FN med sin deklaration försökt skapa ett rättssystem som ska gälla internationellt så att världens stora länder inte ska kunna styra och ställa hur de vill med mindre länderna. Men denna lag ska även gälla inom de enskilda suveräna länderna som en minimumnivå.

Om länder väljer att strunta i de mänskliga rättigheterna riskerar hela det internationella rättssystemet att sättas ur spel. Vad ska vi då förhålla oss till? Är det de stora, starka och rikas vilja som ska råda?³¹

I denna faktadel nämner man MR som en världens lag som alla måste förhålla sig till och vara rädda om. Författarna anser att den juridiska aspekten och viken att alla förhåller sig till FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna. De frågar sig om vilket alternativ vi har? Ska de stora länderna bestämma över de små omotsagda? Det är klart att FN ger alla medlemsnationer möjlighet att höras men jag anser att författarna borde ha nämnt de permanenta fem i säkerhetsrådet och deras veto rätt. FN får en oemotsagd status av författarna istället för att man visar på förbättringsområden.

FN och andra stora organisationer (NGO) som till exempel Amnesty och Human Rights Watch är viktiga för att MR ska kunna vara en rättsordning i en global värld men att även att individen själv har ett ansvar. Som avslutning har man en sammanfattning

²⁹ Brolin, K., m.fl., s. 39–44.

³⁰ *ibid*, s. 34–36.

³¹ *ibid*, s. 44–45.

samt ett frågebatteri som går att använda för inläring men också fördjupning i ämnet MR. I en av uppgifterna uppmanas studenten att gå in på Amnestys hemsida för att hitta uppgifter vilket gör att studenten möjligen får en insikt i vad en NGO är och hur de arbetar.³²

Vårt samhälle, Samhällskunskap 1, 2 och 3 av Gunilla Rundblom och Leif Berg. s. 139–149.

I den här läroboken börjar man med en bild som är tagen i FN:s högkvarter. Det är den klassiska bilden som brukar finnas på bokomslag och föreställer personer ur många olika folkgrupper. Den går bland annat att se på omslaget av Patrick Haydens, *The Philosophy of Human Rights*. Det finns också ett citat på bilden som säger:

“Do unto others as you would have them do unto you.”

Ett bibelcitat som sägs vara Jesu ord, som sedan författarna förklarar finns i liknande form i muslimsk, hinduisk tro men även att antikens filosof Aristoteles sagt något liknande. Jag kan konstatera att det ändå är Jesu ord som står på väggen i FN:s högkvarter och författarna försöker påvisa att orden inte är västerländska eller har något med stereotyper, etnicitet, religion, politiska situation att göra. Jag tror inte Adami skulle hålla med författarna i deras syn.

I den här boken går man tidigt in på FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna som kom till efter andra världskriget och en redovisning om dess 30 artiklar. Sen går man in djupare på ett antal frågor, ”Fri att säga vad man tycker”, ”Rätten att inte bli diskriminerad”, ”Dödsstraff – mord i lagens namn”. Man lyfter även vikten att tänka själv och krigets lagar. Till varje del finns ett antal diskussionsfrågor som möjliggör för eleverna att fördjupa sig i de ämnen som tas upp.

Boken är mer berättande om vad MR handlar om och vad rättigheterna betyder. De talar om att rättigheterna finns och att FN ska skydda dem men att det finns många länder som inte följer det man har lovat.

³² ibid, s. 44–47.

Trots att nästan alla länder skrivit under FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna är det inte svårt att se att många av dem inte följs i något land. För vilket land på jorden är ingen människa diskriminerad? Kvinnor könstympas, misshandlas, hindras från att gå i skola och tvingas in i arrangerande äktenskap. Homosexuella förföljs, hånas och fängslas utan annan anledning än att de älskar människor av samma kön. Svarta människor utsätts för kränkningar enbart på grund av sin hudfärg. Barn med funktionsnedsättningar växer upp på anstalter och ibland under förfärliga förhållanden. Att lämna sin religion kan betyda att man riskerar livet. I de flesta länder tillåter lägen att föräldrar slår sina barn.³³

Både med bra text och med hjälp av fördjupande diskussionsfrågor skapar författarna en förståelse för ämnet. Det kan handla om allt mellan våra rättigheter i Sverige, hur världen skulle förändras om alla följde FN:s deklaration samt djurens rättigheter. Författarna har valt att lyfta de frågor som de anser vara viktiga och följa upp varje del med frågor så att eleverna har möjlighet att diskutera hur de själva uppfattar den bild som målas upp. Denna metod hjälper läraren att föra en bra dialog med eleverna och minimerar risken för att läraren ska behöva styra dialogen fullständigt. Även om läraren har en position att styra sina lektioner så tycker jag författarna gör ett bra upplägg för att inkludera eleverna.³⁴

Nationens stereotyper, etnicitet, religion, politiska situation får läsaren fundera på när det gäller dödsstraff. Vilka länder har dödsstraff? Vad kan leda till en dödsdom? Kan man rättfärdiga en dom till döden? Det är inte bara diktaturer i öst som har dödsstraff utan även länder som ses som demokratier, däribland Japan och USA. Man nämner att äktenskapsbrott och homosexualitet kan leda till dödsstraff i vissa länder. Det är en bra blandning av engagerande frågeställningar som öppnar för bra diskussioner. I ett stycke väljer man att fokusera på människans egna val och vikten att våga tänka själv. Man talar om en soldat som vägrar lyda order när han tillhör en grupp som ska arkebusera några krigsfångar. Han väljer istället att lägga ner sitt vapen och ställer sig bland de dödsdömda.

³³ Rundblom, Gunilla & Berg, Leif, *Vårt samhälle. Samhällskunskap. 1, 2 och 3*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2014, s. 143.

³⁴ *ibid*, s. 139–149.

Författaren frågar nu läsaren om vad de skulle ha gjort i hans situation. Jag tycker att ämnet man lyfter är viktigt och bra men dock är perspektivet långt ifrån en elev som läser samhällskunskap i svensk gymnasieskola.³⁵

Författarna till den här boken lyfter ämnet MR på ett väldigt bra sätt. Det finns i kapitlets elva sidor en hel del information om vad MR är för någonting. Med hjälp av de frågor som författarna tagit fram så kan läraren föra en bra dialog och eleverna kan vara inkluderade i ämne. MR är Europa orienterat men man försöker påvisa att brott och kränkningar av MR sker överallt runt om på jorden. Boken försöker undvika ett vi och dom perspektiv. Mycket hänger såklart på läraren som leder undervisningen.

Det avslutande fråge- och undersökningsdelen där eleven ska titta på de MR som finns och analysera vilka rättigheter som är mer eller mindre viktiga. Här lyfter man också vikten av att vara kritiskt inställd till de källor som finns att hitta när man undersöker frågorna och områdena som efterfrågas.³⁶

Reflex, 123, Samhällskunskap för gymnasieskolan av Hans Almgren, Stefan Höljelid, Erik Nilsson och Anna Furevik. s. 91–93.

Det minsta kapitlet gällande MR hittar vi i Reflex, 123, Samhällskunskap för gymnasieskolan. På endast tre sidor avhandlar författarna detta komplexa ämne. Frågan är om man lyckas fylla sidorna med sådan kvalitet att bortplockad kvantitativ löptext saknar betydelse.

Man lyfter att människor måste kämpa för sina rättigheter och att de inte är självklara. Dock blir bilden att kränkningarna sker i icke västerländska länder och väldigt smalt resonemang om demokratins betydelse för att säkerställa rättigheterna.

I kampen för en demokratisk samhällsutveckling har kravet på mänskliga rättigheter varit en viktig del.³⁷

³⁵ Rundblom, G., m.fl., s.138–149.

³⁶ *ibid*, s.143–149.

³⁷ Almgren, Hans, Furevik, Anna, Höljelid, Stefan & Nilsson, Erik, *Reflex. 123, Samhällskunskap för gymnasieskolan*, Andra upplagan, Malmö, 2017, s. 91.

Något som författarna försöker göra är att påvisa att de MR är universella och har en historia som speglar olika kulturer. De lyfter idéer om religiös tolerans från Andalusien och Mogulriket samt buddismens respekt för livet. Men att det finns en konflikt idag där länder i Asien inte kan förlika sig med vad de anser vara de västerländska mänskliga rättigheterna. Som idag har sin tonvikt på FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna.

I den här boken som jag valt går man in på kampen för medborgliga fri- och rättigheter i Egypten nu i modern tid. Hur Mubaraks polis och säkerhetstjänst ingrep mot personer man ansåg farliga gentemot regimen. Hur kampen sedan fortsatta mot Mursi när konservativa muslimer höll på att ta makten. Författaren ställer en retorisk fråga om vilken roll MR har haft genom historien för samhällsutvecklingen. Här tar boken upp några exempel som till exempel att Egypten hade tidigt bekräftat principen om allas likhet inför lagen. Sumererna lyfte fram den enskildes äganderätt och buddisterna respekten för andra människors liv. Religionsfrihet fanns i muslimska Andalusien och i Mogulriket. Vidare nämner författaren att tänkare i västvärlden i slutet av 1700-talet börjar tala om MR och bidrar med hur man kan skapa ett enhetligt system. FN:s förklaring om de MR speglar element från olika kulturer och inte bara den västerländska menar författarna. Författarna menar att kampen i Egypten för de MR är en kamp för demokrati och den förs hela tiden överallt runt om på jorden. Idag är 60 procent av världens länder demokratier, i mitten av 1980-talet var det bara 40 procent. Här nämns även NGO:s som viktiga instrument för MR kampen.

Det finns också ett litet avsnitt om MR och västerländska värderingar där man problematiserar de MR. Är MR ett sätt för väst att diktera villkoren i världen? Singapore och Kina lyfts fram som exempel på länder som valt en annan väg än det västerländska och lyckats bra. Men även kritik mot dessa länder framförda av den indiska professorn Amartya Sen. Vilket öppnar för en debatt om världens syn på MR samt om det finns en skillnad mellan österländsk och västerländsk syn.³⁸

Även i den här boken så finns det frågor som ska möjliggöra elevernas deltagande i lektionen och vara en del av undervisningen. Det är dock inte så många och det bli ingen bredd i undervisningen. Risken är att lärarnas berättelse blir norm och då gäller det att den har god kännedom om ämnet.³⁹

³⁸ ibid, s. 91–93.

³⁹ ibid, s. 91–93.

Samhällskunskap 1, 2 och 3 av Daniel West och Uriel Hedengren s. 100–103.

I den sista boken som jag analyserat så har man valt att börja med inledningen av FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, ”Alla människor är födda fria och lika i värde...”

och en förklaring att deklarationen var ett resultat utav det lidande man fått uppleva under de två världskrigen. Boken redogör kort MR historia och att det går att spåra till antiken filosofer genom de naturliga rättigheterna. Tankarna som ligger till grund för FN:s deklaration förknippas dock mest med 1700-talets upplysningsfilosofi. Att det finns en kamp mellan juridisk och naturrätt tas upp där man menar att naturrätten genomsyrar FN:s deklarationen om de MR.

Dock avhandlas MR väldigt kort i den här läroboken i ett avsnitt som är knappt fyra sidor. Av uppenbara skäl så rymmer boken så inte många vinklar utav ämnet. Man nöjer sig med att berätta att MR inte är något nytt. Det sätt som vi idag förhåller oss till ämnet är det sätt som FN genom sin deklaration om de mänskliga rättigheterna och FN:s ”kompilerande” konventioner ger oss. Man talar om att många av de konventioner som finns har ratificerats in i svensk lag och man därav fått ett skydd och kan kräva sin rätt. Det boken gör för att bli lite bredare är att man ställer två öppna frågor till läsaren. Dessa två frågor är:

Finns det ”naturlig rätt” – Ett moraliskt rätt och fel som gäller oavsett vad människor tycker och tror om saken? Vad tycker du? Varför?” och ”Är de politiska rättigheterna viktigare än de sociala och ekonomiska rättigheterna? Vad tycker du? Vilka argument har du för din uppfattning?”⁴⁰

Tittar man på den kritik som Adami har så finns det en klar riska att läraren kommer att kunna sätta normen för vad MR är för något. Nöjer läraren sig med bokens innehåll i sin undervisning så kommer eleverna få en väldigt förenklad bild över MR. Väljer läraren att lägga till något annat så är det upp till dennes vilja och/eller kunskaper i ämnet som är

⁴⁰ West, Daniel & Hedengren, Uriel, *Samhällskunskap. 1, 2 och 3*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2013, s. 101,103.

avgörande om vad eleverna får lära sig. Risken eller kanske möjligheten är då stor att lärarens syn på etnicitet, religion och hans politiska uppfattning kommer att synas i undervisningen. Innehållet i boken är främst västerländskt/svensk inriktat dock har man en diskussion om vilka rättigheter som är viktigast. En del har rättigheter och andra har dem inte. Kan man kräva att alla ska ha samma rättigheter? Är det ens en självklarhet att alla ska ha samma rättigheter?

Vissa menar att det är stor skillnad mellan att kräva att människor ska respektera andras frihet och att kräva att människor har en plikt att aktivt hjälpa andra, till exempel genom att via skatter tvingas betala för andras arbetslöshet, utbildning eller bostad. Andra menar att de politiskarättigheterna på sätt och vis förutsätter de sociala och ekonomiska rättigheterna. Vad, frågar de, är exempelvis ”rätten till liv” värd om man saknar mat för dagen eller tak över huvudet?⁴¹

Vad är moraliskt rätt och fel, vilka lagar kan man som suverän stat skriva? Två typer av rättigheter, de politiska rättigheterna och de sociala, kulturella och ekonomiska rättigheterna och en fråga som möjliggör att involvera eleverna vilket är bra. Eleverna får en grund att arbeta med genom ett antal artiklar från den allmänna deklARATIONEN. De politiska rättigheterna är individens skydd mot staten så att den inte kränker dina rättigheter, medans de sociala, kulturella och ekonomiska rättigheterna även ställer krav att någon ska hjälpa dig där du inte klarar dig själv. Författaren anser att de sociala, kulturella och ekonomiska rättigheterna är svårare att leva upp till för vissa fattigare länder så uppfattas de ofta som mål och inte absoluta rättigheter. Dock går det att tolka att demokratier är bättre på att ge sina medborgare sina MR.⁴²

Vidare tar man upp skillnaden mellan individuella och kollektiva rättigheter där man trycker på behovet att skydda grupper som är särskilt utsatta som t.ex. barn, kvinnor och minoritetsgrupper. I sista delen tar man upp möjligheten man har att kräva sina rättigheter i domstol och för medborgarna i Sveriges del även möjligheten att driva frågan till Europadomstolen. Att kränkningar sker även i västerländska länder talar de om här genom att säga att du kan kräva dina rättigheter i domstol i Sverige men också på

⁴¹ West, D. m.fl., s.103.

⁴² ibid s.101–103.

Europanivå. Man säger inte rakt ut att det sker kränkningar men att det finns utsatta grupper och de har ett rättsligt skydd ifall något skulle hända⁴³

Vilken syn på samhället förmedlas i de böcker som analyserats?

I de böcker som jag tittat på är det en risk att lärarens ord blir norm. Det blir läraren som blir berättelseskäpande och eleverna kan ha svårt att säga emot den auktoritet som finns i klassrummet. Böckerna ger bara en sanning. Som jag ser det i olika grad beroende på hur författarna valt att lägga upp sina MR-avsnitt. Har man ett väldigt tunt avsnitt så måste läraren själv hitta ett kompeterande undervisningsmaterial som visar på ämnets komplexitet. Den finns risker ändå när lärarens ord blir regeln och hans version av berättelse inte blir ifrågasatt. I de fall böckerna har många och breda frågeställningar till läsaren så tvingas eleverna till att sätta sig in i ämnet. Forum väljer att hänvisa till Amnestys hemsida vilket också gör att eleverna får en instans som ger en mer kritisk bild till ämnet MR än vad kanske Wikipedia gör.⁴⁴

I Sverige har vi en lagstiftning som säger att utbildningen inom skolväsendet ska syfta till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Jag vill påvisa att vi har en lagstiftning som visar på en tolerant situation där, etnicitet, religion inte ska spela någon roll. Att författarna visar på tolerans tycker jag överlag i böckerna jag analyserat. Det är bristen på bredd i ämnet som jag ser som deras största risk. Man problematiserar inte MR tillräckligt vilket gör att det kan bli svårt för eleverna att förstå hur komplext ämnet är. Risk ligger också i den som håller utbildningen och dess syn på etnicitet, religion och politiska syn gällande t.ex. allas lika värde.⁴⁵

Det politiska läget i landet idag är också en risk eftersom media och politiker ofta lyfter problematik gällande invandring, asylrätt och bristande integration. Det allmänna politiska klimatet idag gör att MR nonchaleras som oviktigt och ickefrågor.

⁴³ ibid, s. 103.

⁴⁴ Brolin, K., m.fl., 47.

⁴⁵ Sverige, Skollagen (2010:800): med lagen om införande av skollagen (2010:801), Åttonde upplagan, Stockholm, 2017.

Det finns delar i alla böckerna som är Europa eller västerländsk orienterat. Fokusen ligger på FN och deklARATIONEN om de mänskliga rättigheterna. En del författare går in på att det skulle kunna vara västerländsk kultur som deklARATIONEN bygger på men de förklarar i nästa mening varför det inte bör tolkas på det viset. Ingen av böckerna går in på de brister som finns inbyggt i FN:s säkerhetsråd med de fem permanenta staterna, P5:s veto rätt som gör att människors rättigheter kränks. Jag anser att eleverna ska veta att de suveräna staterna som är P5 inte sällan arbetar för egen vinnings skull och att säkerhetsrådets uppdrag då får stå åt sidan.

Att kränkningar sker i icke västerländska länder ger författarna lite olika bilder men det lutar mer åt att deras bild är den att kränkningarna sker i diktaturer och demokratier är garanti för den enskildes rättigheter. Även om USA blir hårt ansatta i flera av böckerna när man går in på dödsstraff och kränkningarna som skett mot afroamerikanerna. Det visas att brott kan ske i Sverige då man tar upp skolattacken i Trollhättan och mobbning som sker dagligdags på svenska skolor.⁴⁶ Författarna angriper problematiken gällande kränkningar på många olika infallsvinklar och självklart i olika utsträckning. Jag får dock inte uppfattningen att man trycker på att kränkningar bara sker i icke västerländsk kultur. Men jag känner en avsaknad på goda exempel som finns och sker utanför den västerländska kulturen. Samtidigt som jag saknar information till varför FN och världen ser ut som den gör. Varför finns det fem permanenta medlemsstater i FN:s säkerhetsråd, hur kommer det sig att de har veto rätt och varför är det just de fem som sitter på de permanenta platserna.

Det man kan avsluta med är att säga att böckerna klarar Adamis kritik mer eller mindre bra. Som verktyg i HRE klarar de böcker som jag tittat på inte att stå på egna ben. Böckerna har olika upplägg och lyfter ämnet MR på olika sätt och använder sig av olika modeller. Tillsammans ger de en ganska bra bild på vad MR är för ett fenomen men ensamma missar de alla viktiga aspekter. Den största bristen som jag hittat är att lärarens intresse och kunskap i ämnet är avgörande för vilken bild som eleverna kommer att få av HRE. En andra stor brist som jag hittat är den kritik som idag finns på FN och FN:s brist

⁴⁶Almgren, H., m.fl., s. 91–93, Brodin, K., m.fl., 42–43.

på möjlighet att skydda de mänskliga rättigheterna. Det blir en bild att de gör sitt jobb och gör det bra. Vilket de kanske gör med de förutsättningar som de har. Jag menar dock att frågan borde ha lyfts upp för att problematisera hur världsbilden idag ser ut.

Det jag ändå vill ha med är att detta arbete går ut på att analysera fyra böcker och hur de fungerar som hjälpmedel för en lärare att utbilda i HRE. För att vara rättvis mot böckerna och dess författare så måste man anta att lärarna som undervisar i ämnet kommer att använda dem som de är ämnade att göra och att lärarna kommer att följa svensk lag som trycker på att MR ska följas och utbildning ska ske så att alla elever får den kunskap som läroplaner och ämnesplaner säger. Tar man detta som en självklarhet och sedan frågar om böckerna ger förutsättningar för att fungera som ett gott verktyg för läraren så kan man få ett resultat.

5 Resultat

Jag kommer nu presentera mitt resultat för att sedan föra en kort diskussion om den undersökning/analys jag ovan presenterat. Detta behövs eftersom mitt resultat annars kan misstolkas. Alla böcker som jag har analyserat har på ett eller annat sätt berört ämnena etnicitet, religion och politisk situation. Det är emellertid inte så att eleven får tillräcklig information för att kunna vara en inkluderad del i HRE.

5.1 Resultat

	Framställs skillnader i etnicitet	Framställs skillnader i religion	Framställs skillnader i politisk situation	Möjliggör boken för inkluderande HRE för eleverna Ja/Nej
Samhällskunskap 1, 2 och 3	Ja	Ja	Ja	Nej, boken är inne i många områden men för att förstå helheten som de beskriver krävs det en god förkunskap om hur samhället fungerar.
Vårt Samhälle	Ja	Ja	Ja	Ja, Den här boken lyckas bäst av de som jag analyserat dock är fokuseringen på västvärlden stor.
Forum	Ja	Ja	Ja	Ja, boken klarar av att ge en bra bild över hur MR fungerar. Författarna tar dock ett antal ställningstaganden som kan ifrågasättas.
Reflex 123	Ja	Ja	Ja	Nej, boken klarar inte av uppgiften fullt ut då informationen den ger i ämnet är för förenklat.

5.2 Diskussion

Rebecca Adami skrev sin artikel, *Re-Thinking Relations in Human Rights Education* 2014. Jag hade förväntat mig att författarna till läroböckerna skulle ha tagit åt sig av den kritik som Adami fört fram. Dock kan man konstatera att den bok som är skriven 2014, *Vårt samhälle* är den bok som klarar Adamis kritik bäst. Resultatet visar på att alla böckerna på ett eller annat sätt belyser den kritik som Adami lyfter men sällan på ett tillfredställande vis. Författarna vidrör ytligt och förenklat ämnen som är väldigt svåra och komplexa. En modell med relationella tillvägagångssätt för att lära om mänskliga rättigheter som fokuserar på relationer i klassrummet och på så sätt få mänskliga rättigheter att bli mer än något onåbart internationell nivå sker, men allt för sällan. Det är lätt som elev att känna tvivel när de politiska konsekvenserna av mänskliga rättigheter inte ser ut att leda någonstans i till exempel Syrien, Irak och andra krigsdrabbade områden. Då är det bra att författarna lyfter rätten att inte bli diskriminerad, civilkurage och andra vardagliga frågor som eleverna kan själv känna igen och arbeta med. Det gäller att koppla ihop de mänskliga rättigheterna inte bara med de stora frågorna utan visa att det även finns i vardagens små frågor.

Att alla har ett ansvar så att alla ska kunna få sina rättigheter och att alla därför har sina skyldigheter. Jag koppla det till Arendts påstående som jag lyfte i teorin. Argumentationen för syftet med politik är sitt löfte, frihet. Frihet, som endast kan upplevas och uppnås tillsammans med andra i spontanitet av politiska handlingar. Här har författarna ett arbete att göra för att inte eleverna ska riskera att exkluderas. Mer kan man kräva av svenska läroböcker där eleverna ska ges större möjlighet till delaktighet till sin politiska vardag.

6 Sammanfattning

Jag har i den här uppsatsen analyserat fyra skolböcker som är avsedda för gymnasieskolans samhällskapliga utbildningar. Jag har använt mig av Rebecca Adamis teori från artikel, *Re-Thinking Relations in Human Rights Education* som också fungerat som verktyg eller nyckel för min modell i analysarbetet. Genom att använda Adamis kritisk som grundar sig i hur västerländsk kultur prioriteras och normaliseras inom ämnet Human Right Education (HRE) och hur etnicitet, religion och politisk situation från andra kulturer framställs eller nedprioriteras.

Jag har i mitt arbete sett hur FN med dess deklaration och konventioner får en stor del i författarnas berättelse om de mänskliga rättigheterna. Det är visserligen inte så konsistent men bristen på kritik och alternativ som problematiserar ämnet gör möjligheten för att inkludera eleverna i ämnet begränsat.

Ingen av böckerna klara att själva förmedla ämnet HRE på ett sådant sätt så eleverna själva kan få en klar bild över det komplexa ämnet mänskliga rättigheter. Det krävs att det finns en lärare som både vill och kan förmedla och problematisera så att eleverna kan bli involverade i utbildningen. Ett arbete som enligt Nordin, Z. S. och Channa M. A. kan kännas svårt för lärarna. Deras forskning visar att lärarna skulle behöva stöd i att få fram de viktigaste för en effektiv utbildning. Det finns en osäkerhet då ämnet är politiskt laddat vilket gör det svårt att känna sig neutral i lärandet.⁴⁷

Det är mycket som står oklar efter att mitt arbete är klart. Det krävs mer forskning och jag har ett förslag som andra skulle kunna titta på.

Mer forskning behöver göras i ämnet och jag föreslår att man ska undersöka mer hur lärarna i Sverige väljer att bygga upp sin undervisning i mänskliga rättigheter och Human Rights Education. Detta eftersom ingen av böckerna som jag analyserat kan ge en full bild över hur HRE lärs ut idag.

⁴⁷ Nordin, Z. S. and Channa, M. A., s. 312-313.

Den kritik som idag finns gällande Human Right Education ligger inte isolerad utan är en del av ett större samhällsproblem. Skolan har problem när inte alla kan ta till sig den utbildning som skolan förmedlar. Det är inte heller någon hemlighet att personer med utländsk bakgrund är de som har svårast i skolan och sedan i arbetslivet. Men samspelet finns, vilka rättigheter har jag men också vilka skyldigheter. En annan bild måste förmedlas då världen förändras.

Referenser

Primärmaterial

Almgren, Hans, Furevik, Anna, Höjelid, Stefan & Nilsson, Erik, *Reflex. 123, Samhällskunskap för gymnasieskolan*, Andra upplagan, Malmö, 2017

Brolin, Krister & Nohagen, Lars, *Forum: samhällskunskap 123*, Tredje upplagan, Stockholm, 2017

Rundblom, Gunilla & Berg, Leif, *Vårt samhälle. Samhällskunskap. 1, 2 och 3*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2014

West, Daniel & Hedengren, Uriel, *Samhällskunskap. 1, 2 och 3*, 1. uppl., Liber, Stockholm, 2013

Sekundärmaterial

Adami, Rebecca, *Re-Thinking Relations in Human Rights Education: The Politics of Narratives*, Journal of Philosophy of Education, Vol. 48, No. 2, 2014.

Cranston, J., & Janzen, M. D., A Critical Approach to Teaching About, Through, and For Human Rights. *The Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, Vol 8, no. 3, Retrieved from http://ir.lib.uwo.ca/cjsotl_rcacea/vol8/iss3/2, 2017.

Committee of Ministers, *CM/Rec(2010)7*, Council of Europe portal, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf01f, senast hämtad 180427.

Lozic, Vanja, *I historiekansons skugga: historieämne och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle*, Lärarutbildningen, Malmö högskola, Diss. Lund: Lunds universitet, 2010, Malmö, 2010.

Nära gränsen?: perspektiv på skolans arbetsliv : resultat från nio skolforskningsprojekt vid Arbetslivsinstitutet i Malmö, Arbetslivsinstitutet [Syd], Malmö, 2004
http://nile.lub.lu.se/arbarch/aliweb/20040219_naragransen.pdf

Nordin, Z. S. and Channa, M. A., 'A qualitative study of human rights education: An insight from the United Kingdom and Malaysia bridging the curriculum needs of students', *Citizenship Teaching & Learning*, Vol 12, No 3, s. 299–320, 2017.

Hayden, Patrick, *The philosophy of human rights*, 1. ed., Paragon House, St. Paul, Minn., 2001

Sverige, Skollagen (2010:800): med lagen om införande av skollagen (2010:801), Åttonde upplagan, Stockholm, 2017.

Litteraturoversikt och tidigare forskning

Englund, Tomas & Quennerstedt, Ann (red.), *Vadå likvärdighet?: studier i utbildningspolitisk språkavvändning*, Daidalos, Göteborg, 2008.

Enkvist, Inger, *De svenska skolreformerna 1962-1985 och personerna bakom dem*, Gidlund, Möklinta, 2016.

Lahdenperä, Pirjo & Sundgren, Eva (red.), *Skolans möte med nyanlända*, Första upplagan, Liber, Stockholm, 2016.

Lozic, Vanja, *I historiekansons skugga: historieämne och identifikationsformering i 2000-talets mångkulturella samhälle*, Lärarutbildningen, Malmö högskola, Diss. Lund: Lunds universitet, 2010, Malmö, 2010.

Nära gränsen?: perspektiv på skolans arbetsliv : resultat från nio skolforskningsprojekt vid Arbetslivsinstitutet i Malmö, Arbetslivsinstitutet [Syd], Malmö, 2004.

Olofsson, Jonas, *Krisen i skolan: utbildning i politiken och i praktiken*, 1. uppl., Borea, Umeå, 2010.